

**КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ЛІНГВОДИДАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В ПОЛІЛІНГВАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

Постановка проблеми у загальному вигляді... Регіональний компонент професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів в мультилінгвальному Криму орієнтований на підготовку спеціалістів, які повинні вміти викладати українську мову як у школах з російською, українською, так і в школах з кримськотатарською мовами навчання.

Сучасна світова тенденція до інтеграції в освітню, економічну, культурну та політичну галузі зумовлює актуальність навчання на основі рідної та другої мов. Зокрема, у поліетнічному Криму гостро постає проблема вивчення української мови як державної у школах з кримськотатарською мовою навчання. Ефективне здійснення професійної діяльності відводиться, в першу чергу, вчителю початкових класів [6].

Учитель з перших років навчання школярів керує процесом формування і розвитку їх мовної і мовленнєвої особистості, яка володіє всіма необхідними компетенціями.

Таким чином, професійна підготовка вчителів української мови у початковій школі ґрунтується на компетентісному підході, де компетентність виступає як головний показник професіоналізму.

Мета статті – виявити суттєві та вторинні компетенції у лінгводидактичній підготовці майбутніх учителів української мови у початковій школі в полілінгвальному середовищі.

Основними завданнями даної роботи ми вважаємо: розкрити зміст поняття компетентісний підхід та лінгводидактична підготовка учителів початкових класів; запропонувати систему суттєвих та відносно вторинних компетенцій як складових лінгводидактичної компетентності при підготовці вчителів української мови початкової школи в полілінгвальному середовищі.

Обговорення проблем модернізації освіти (зокрема, мовної освіти) призвело до активного вживання слів з коренем компетент/ц: компетенція, компетентність, компетентний, розмежування яких є далеко не вирішеною проблемою [3, с. 39]. У цьому контексті фіксується «компетентісний підхід» у навчанні мов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Компетентісний підхід у підготовці фахівців науково обґрунтовано вченими країн Європейського Союзу Бадер Р., Мертенс Д., Оскарсоном Б., Самоном Шо, Шелтенон А. та ін. В Україні питання компетентності і компетенцій представлено у роботах таких вчених-методистів, дидактів як О.Я.Савченко, І.Ф.Гудзик, Л.С.Ващенко, О.В.Овчарук, Л.І.Парашенко, О.І.Пометун, С.Е.Трубачова, Н.М.Бібік, Л.М.Синельникова, Р.Р.Девлетов, Н.Б.Голуб та ін. У їх працях сформульовано узагальнений образ найістотніших характеристик компетентісного підходу в сучасній українській освітній системі. Формування професіоналізму та майстерності вчителя розглянуто І.П.Андриаді, О.С.Богдановою, І.Ф. Харламовим та ін. [1, с. 20]. Крім того, теоретико-методичні засади навчання майбутніх учителів початкових класів кримськотатарської мови в умовах трилінгвального мовленнєвого середовища ґрунтовно досліджено Р.Р.Девлетовим, де ним глибоко досліджено проблему формування трилінгвальної предметної компетентності [6]. Проте питання підготовки майбутніх учителів української мови у початковій школі в полілінгвальному середовищі у контексті лінгводидактичної підготовки не розглядалося.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у вивченні питання підготовки майбутніх учителів української мови у початковій школі в полілінгвальному середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження... Базовими поняттями, без яких складно уявити мовну освіту при компетентісному підході, є компетенція і компетентність. За словами І.Ф.Гудзика, компетенція «включає сукупність взаємозалежних якостей особистості, що задаються відносно певного кола предметів і процесів», а компетентність співвідноситься з «володінням людиною відповідною компетенцією, що включає її особистісне ставлення до неї та предмета діяльності» [3, с. 41]. Л.М.Синельникова при врахуванні суттєвої відмінності між компетенцією та компетентністю користується наступними визначеннями: «компетенція – властивість, якість; компетентність – володіння відповідною властивістю, обізнаність, ступінь відповідності діяльності суспільно значущим завданням; це особистісний ресурс, що дозволяє ефективно взаємодіяти з навколишнім світом (порівняймо: «психологічна компетенція» і «професійна компетентність конкретної людини)» [7, с. 355]. Ми користуємося визначеннями Р.Р.Девлетова, де компетенція – це «володіння певними ЗУН, що характеризують рівень сформованості однієї з ключових компетенцій. Отже, компетентність виступає особистісною характеристикою людини, відображає рівень її професіоналізму, а компетенція – сукупністю вимог до особистості з боку навчальної діяльності, окресленої певною сферою» [5, с. 326].

Під компетентісним підходом розуміється «сам процес формування ключових компетенцій у майбутніх учителів і учнів початкової (середньої) школи в навчальній діяльності» [4, с. 6].

Таким чином, для реалізації компетентнісного підходу у навчанні української мови, майбутні вчителі початкових класів мають оволодіти методикою формування ключових компетенцій в учнів на уроках української мови.

Успішна реалізація компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів неможлива без виявлення суттєвих і несуттєвих компетенцій, які становлять сутність лінгводидактичної підготовки.

До первинних, суттєвих компетенцій відносимо лінгвістичну, яка передбачає знання словникового складу української мови як другої; лексичні та граматичні засоби мови і здатність використовувати їх у мовленні, а саме окремі слова й тематичні групи слів (наприклад: середа, неділя тощо), фразеологічні одиниці (наприклад: крутити хвостом; вбивати в колодочки). Лінгвістична компетенція включає також знання елементів історії української мови, відомостей про методи лінгвістичного аналізу, про видатних лінгвістів і т.д. Поряд із цим, орієнтація у типах словників та їх призначенні, авторах-укладачах словників, основних принципах побудови словників; сформовані вміння і навички роботи зі словниками, методичними прийомами навчання роботи з ними.

У школах Криму з кримськотатарською мовою навчання поряд із рідною, чільне місце посідає українська мова як державна. Тому вже з початкових класів учитель сприяє усвідомленню учнями значущості української мови в житті своєї країни, свого народу, виховує національну самосвідомість та загальноукраїнську громадянську свідомість. Цьому процесові відповідає етнокультурознавча компетенція. Крім того, вчитель української мови озброює школярів глибокими і міцними знаннями в галузі етнології, залучає до загальнолюдських цінностей, спонукає інтерес до творчого пошуку. Поряд із цим, необхідною умовою є збереження традицій, національної культури як кримськотатарської, так і української.

Говорячи про двомовне середовище життя та діяльності, не можна до суттєвих компетенцій майбутніх учителів української мови у початковій школі не віднести професійну білінгвальну компетенцію. Дитина з початкових класів вивчає українську мову поряд з іншою рідною (російською/ кримськотатарською). Реалізується дана компетенція через вільний перехід з кримськотатарської мови на українську, та з української на кримськотатарську. Вчитель, у свою чергу, користується двомовними джерелами, за необхідності легко обирає відповідний дидактичний, методичний, навчальний і мовний матеріал, враховуючи особливості національних традицій учнів, їх менталітету тощо.

Комунікативна компетенція у лінгводидактичній підготовці вчителів української мови початкової школи є визначальною, адже оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності, знання особливостей культури усного і писемного мовлення, уміння користуватися цими знаннями в різних ситуаціях спілкування, враховуючи інтереси і психологічні особливості адресата [7, с. 357] – невід'ємна умова мовної освіти. У будь-якому комунікативному просторі і в будь-якій ситуації спілкування має бути комунікативно повноцінним.

Володіння мовною компетенцією, на наш погляд, теж варто віднести до суттєвих компонентів лінгводидактичної компетентності. Рівень її сформованості залежить від сукупності знань, умінь, навичок впізнавати і використовувати на практиці правила, вміщені у програмі з української мови для початкової школи, підручниках та навчальних посібниках. Отже, мовна компетенція розуміється як засвоєння учнями/студентами, поряд із рідною кримськотатарською, основних норм української літературної мови, її устрою, розвитку і функціонування; збагачення словникового запасу мовлення, тобто володіння усіма можливими української мови.

Соціокультурна компетенція – сукупність знань, умінь та навичок використання у мовленні слів, висловлювань, специфічних для носіїв мови, що вивчається, які відбивають їхню культуру і ментальність» [4, с.38]. Таким чином, в умовах поліетнічного Криму слід говорити про залучення школярів не лише до рідної національної культури, але і до культури інших народів, виховання толерантності, поваги національної самобутності інших народів, розуміння й усвідомлення учнями національно-культурних відмінностей між народами. Вчитель української мови через відповідний дидактичний матеріал та мовні ситуації навчає школярів етикету, традиціям, звичаям носіїв кримськотатарської мови і культури. Наприклад, після прочитання твору учні запитують один одного, чи так само у їх культурі, зіставляють, порівнюють традиції, звичаї, норми поведінки тощо. Таким чином, кінцевим результатом має бути адекватна поведінка в українському національному середовищі, наприклад, під час відвідування гостей-українців.

У свою чергу, І.Ф.Гудзик зазначає: «звернення до діалогу культур у процесі вивчення рідної мови особливо актуальне в умовах нашої багатонаціональної держави, адже пізнання культури свого народу в її зустрічі з іншими культурами повинно привести учнів до усвідомлення різноманіття матеріального й духовного світу, навчити жити і спілкуватися в багатонаціональній країні» [4, с. 38].

У кримськотатарсько-українському мовному середовищі не можна обійтися без перекладацьких знань та умінь, необхідних для будь-якого виду перекладу незалежно від його жанру, що передбачає перекладацька компетенція.

До вторинних компетенцій лінгводидактичної компетентності майбутніх учителів української мови у початковій школі в полілінгвальному середовищі ми відносимо методичну, транснаціональну, етнокультурознавчу та інформаційну.

Освітній процес у своїй основі вимагає від педагогів володіння методичною компетенцією, яка передбачає знання лінгвістичних та психологічних основ викладання. Крім того, вчитель постійно має знаходитися у пошуку ресурсів удосконалення власної роботи і роботи своїх учнів.

У наш час велику роль відіграє транснаціональна (мультилінгвальна) компетенція. Вчитель формує її через засвоєння мови і культури шляхом подолання культурної замкненості, поділу «нас» та «їх» [7, с. 361].

Етнокультурознавча компетенція ґрунтується на значущості української мови в житті народу, формуванні національної самосвідомості та патріотизму

Для того, щоб не «відставати» від швидкого оновлення наукової інформації, вчителю української мови початкових класів слід володіти інформаційною компетенцією (відбір методичного матеріалу у мережі Інтернет, презентація навчального матеріалу, контроль знань, дистанційне навчання тощо).

Висновки... Таким чином, професійна підготовленість учителів української мови в початкових класах передбачає сформованість у них суттєвих та відносно несуттєвих компетенцій, які дозволяють успішно здійснювати викладання української мови як державної в школах і класах з кримськотатарською мовою навчання в умовах поліетнічного Криму. Крім того, виявлені суттєві та відносно вторинні компетенції у подальшому дозволять нам запропонувати систему завдань та вправ з формування цих компетенцій в процесі викладання у вищих навчальних закладах таких дисциплін, як «Методика навчання української мови в початковій школі», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Методика навчального перекладу» та «Основи білінгвального навчання».

Література

1. Андреев А.Л. Компетентностная парадигма в образовании: опыт философско-методологического анализа / А.Л.Андреев // Педагогика. – 2005. – № 4. – С. 19-27.
2. Бацевич Ф.С. Українсько-російський словник термінів міжкультурної комунікації / Ф.С. Бацевич, Г.Ю. Богданович. – Саки : ПП «Підприємство «Фенікс», 2011. – 284 с.
3. Гудзик И.Ф. Компетентностно ориентированное обучение русскому языку в начальных классах (в школах с украинским языком обучения) / И.Ф. Гудзик. – Чернівці : «Букрек», 2007. – 496 с.
4. Девлетов Р.Р. Комплекс лингводидактических материалов по методике преподавания русского языка (компетентностный подход в обучении) / Р.Р. Девлетов, Э.З. Топчук. – С. : «ДИАИПИ», 2011. – 72 с.
5. Девлетов Р.Р. Лингводидактическая подготовка будущих учителей начальных классов в контексте компетентностного подхода / Р.Р.Девлетов // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Сер. «Филология. Социальные коммуникации». – 2010. – Т. 23 (62). – № 2. Часть 2. – С.325-329.
6. Девлетов Р.Р. Теоретико-методичні засади навчання майбутніх учителів початкових класів кримськотатарської мови в умовах трілінгвального мовленнєвого середовища: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (кримськотатарська мова)»/ Р.Р. Девлетов. – К., 2012. – 41 с.
7. Синельникова Л.Н. Компетенции как критерии идентичности языковой личности / Л.Н. Синельникова // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И.Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2010. – Т. 23 (62). – № 2. – Часть 2. – С. 354-364.

Анотація

У статті розглядаються компоненти лінгводидактичної компетентності та їх роль у професійній підготовці майбутніх учителів української мови у початковій школі з кримськотатарською мовою навчання в полілінгвальному середовищі.

Анотация

В статье рассматриваются компоненты лингводидактической компетентности и их роль в профессиональной подготовке будущих учителей украинского языка в начальной школе с крымскотатарским языком обучения в полилингвальной среде.

Summary

The article describes the components linguodidactic competence and their role in the training of future teachers of the Ukrainian language in primary school with the Crimean Tatar language in poly-linguistic environment.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, компетенція, лінгводидактична компетентність, професійна підготовка.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетентность, компетенция, лингводидактическая компетентность, профессиональная подготовка.

Key words: competency approach, competence, key competencies, linguodidactic competence, vocational training.

Подано до редакції 05.04.2013.

Рекомендовано до друку докт.пед.наук, доц.Девлетовим Р.Р.